

Stephanus Brodæricz Ierosinus Ang[e]lo Cospio patricio Bononien(s)i. Eximie ac doctis(si)me vir salutem et com(m)endacio(ne)m. Etsi nulla mihi vel parva admodum cum tua do(minatione) intercess(er)it familiaris necessitudo, qua fretus, liberius ille [!] oneris quippiam aude[re] imponere; exoratus tame(n) precibus huius boni viri, quem vel ex eo bonu(m) dixerim, q(uod) l(itte)rarum sit cupidus, scribendum duxi ad tuam do(minationem) <no(n) minorem> homine(m)que illi non parvis mihi officiis devinctu(m) singulariter com(m)endandu(m), existimans tuam do(minationem) no(n) minorem huius petitionis mee h(ab)ituram rationem quam si quis ex veteribus illius amicis ad se scriberet. Est enim non minor qua(n)doque in concilian(dis), quam in retinendis ac sanctis(si)me colendis amicitiiis voluptas: si locum et exactius rem consideramus: veris(sim)um est illud Marcialis nostri: omnes hii veteres novi fueru(n)t: quis e(n)im nostru(m) iure dicere potest, sibi ullum veteri amore vincitu(m), qui no(n) idem ei olim novus fuerit. Quare no(n) diffido tuam quoque do(minationem) quam ut omni in virtute ita amicitia quoque colenda plurimu(m) voluptatis ponere, nullum est dubiu(m) amico novo et visu forte t(a)n(t)u(m) [?] cognito aliquid tributura(m) [!] que si dignabitur mihi quoque vicissim quippiam iniungere: faciam ut quicquid viribus et ope mea confici poterit id se amico diligentissimo mandasse intelligat cui me unice commendo. Que et semper optime valeat. Datum etc.

(p. 142 – 143.)

Benda Kálmán

WATHAY FERENC ÉS FELESÉGE, LÁDONYI ANNA VÉGRENDELETE (1600, 1601)

Wathay Ferenc elmondja Önéletírásában, hogy 1600 őszén feleségével, Ládonyi Annával a pestisjárvány elől a népesebb Ládonyból a kisebb Vágra húzódott. De egy hónappal azután, hogy odaköltöztek, 1600. október 21-én a pestis kitört Ládonyi Annán, „melyet mikoron szegin megismert volna magában (mivel igen okos ember vala), hogy meghal, . . . testámentomot tőn, és minden névvel nevezett marháját, kevés kővöl nekem hagyja.” November 2-án Ládonyi Anna meghalt, a kisvági templomba temették. (RMKT XVII. sz. I. köt. 546.)

Ez a végrendelet került most elő a jobbaházi Döry család levéltárából. A cérnával összefűzött, ívrét nagyságú, eredetileg 6 leveles (12 oldal) füzet két végrendeletet tartalmaz: Ládonyi Annáét 1600-ból és Wathay Ferencét 1601-ből. Ez utóbbi csonka, mert a füzet utolsó előtti lapját utólag gondosan többször kivágták. A füzet első és utolsó lapja csak borítéként szolgált. A borítólap első oldalán Wathay kézírásával a következő olvasható: Középen díszes kezdőbetűkkel: „In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, Amen.” Majd alatta, a papír jobboldalán: „Anno testamenti mei 1601. Charissimae autem quondam uxoris anni 1600. Franciscus Wathay.” Ez a följegyzés minden bizonnyal nem 1601-ben, hanem később íródott, egy olyan időben, amikor a végrendelet már tárgytalanná vált. Wathay végrendelete Székesfehérvár ostroma előtt íródott, s életbenmaradása és fogságból való szabadulása után, 1606–07-ben gyakorlati jelentősége már nem volt. Rendezgetve iratait, ekkor írhatta rá az egykorú feljegyzés esetében elképzelhetetlen formulát: végrendeletem ideje: 1601. Valószínűnek látszik, hogy a végrendelet utolsó oldalát is ekkor, maga Wathay vágta ki, – a megváltozott helyzetben csak zavart okozhattak volna korábbi végakaratainak személyeket is érintő rendelkezései.

A végrendelet Wathay halála után föltehetőleg második feleségére, Vághy Zsuzsánnára maradt, s azután más Vághy családi iratokkal együtt került talán közvetlenül a környéken birtokos Döryekhez. (A Döryekre l. Németh Imre, *Vág, sopronvármegyei község története*. Bp. 1931. 25. sk.) Erre utal a végrendelet hátsó borítólapján olvasható XVII. századi följegyzés: „Vághi levelek”. Ma már azonban a Döry levéltárban más, a Vághy családra vonatkozó irat vagy levél nincsen.

Ami mármost a két végrendeletet illeti, az főleg Wathay és felesége vagyoni viszonyaira ad felvilágosítást. Amikor Ládonyi Anna felismerte, hogy halálos betegségbe esett, „kérete engem – mondja Önéletírásában Wathay –, hogy testámentomosokat hívassak.” (l. h. 546.) Az idő rövid volt, a végrendeleti tanúkat a környékről kellett hívni. Valóban, az október 28-án kelt végrendelet tanúi közül egy sincs, ki Vágtól gyalog 3–4 óra járóföldnél messzebből jött volna. Társadalmi és lakóhely szerinti összetételük egyaránt érdekes. Közük van Sopron megye rábaközi járásának főszolgabírája és egyik esküdtje (ők a hivatalosnak nevezhető személyek a tanúk közt), továbbá a főszolgabíró családjából még egy személy. Mindketten a közvetlen szomszédságban voltak birtokosok. Azután egy valószínűleg lutheránus kántor és tanító, két deák, tehát valamelyes iskolai végzettséggel rendelkező, föltehetően nagyurak szolgálata-

ban álló kismemes (köztük a végrendeletet leíró Hrasztoviczay György), majd pedig tíz jobbágy. Ez utóbbiak úgy vannak összeválogatva, hogy a közvetlenül szomszédos falvak és a helybeli kismemes földesurak mindegyike képviselve legyen egy (egy esetben két) jobbágya által. Elgondolkoztató, hogy az említett tanúk járványos időben felsorakoztak a haldokló pestises beteg ágyánál, végakarátának meghallgatására és igazolására, ahogy az is, hogy Hrasztoviczay Györgyöt kivéve, aláírás nincs a végrendeleten, csak öt pecsét. (A két nemes úré, a kántoré és a két deáké?)

Miről hagyatkozott Ládonyi Anna? Sopron, Vas és Győr megye különböző falvaiban szét-szórta kisebb családi és zálogos birtokairól és azok felszereléséről, egy zálogba vett jobbágyról, néhány, darabonként felsorolt ékszerrel és nemes fémmel díszített fegyverrel. A végrendelet kisebb nemesi vagyont tükröz, melynek terjedelme aligha érte el a 6–10 jobbágytelket.

Wathay sajátkezűleg írt végrendelete 1601. szeptember 24-én kelet, három nappal azután, hogy a császári-királyi sereg véres ostrommal visszavette Székesfehérvárt a töröktől. Számos bajtársának eleste, a háború további bizonytalansága az előző tanúsága szerint is közrejátszottak abban, hogy papírra vetette végakarátát. Sajnos a végrendelet nagyobbik, lényeges része hiányzik (közte a földbirtokokról szóló hagyatkozás), s így belőle Wathay vagyoni helyzetére csak felületes következtetéseket vonhatunk le. (Részletezi viszont a Ládonyi Annáról maradt ingóságokat, kiegészítve ezzel az előző végrendeletet.) Fől kell viszont figyelni arra a viszonylag nagymennyiségű készpénzre, ami fölött rendelkezett: 1000 rénes forint és 93 arany forint, azaz együttesen mintegy 750 tallér, ami Wathay vicekapitányi évi fizetésének nagyjából a duplája. Ehhez az összeghez járult még a teaurálást szolgáló 23 vagy 24 aranygyűrű és a sárvári ötvösnél levő 54 tallér értékű ezüst. Ez a viszonylag jelentős forgatóke — ahogy Ládonyi Annánál — Wathaynál is arra szolgált, hogy alkalmas pillanatban zálogbirtokot szerezzen, megszorult kismemeseknek, vagy nemegyszer nagyuraknak adott kölcsönök fejében. Az is jellemző, hogy ezt a pénzt nem a töröktől veszélyeztetett Vágon, nem is valamelyik rokonnál, hanem egy soproni német polgárnál helyezte letétbe Wathay. Sopron — és még néhány város — biztosításgosznak vélt falai ebben a bizonytalan háborús világban valóságosan vonzótták a pénztöket. Hogy modern hasonlattal éljünk, ahogy a második világháború főkései a svájci bankokba, úgy menekítették pénzüket a tizenöt éves török háború magyar nemesei a soproni és pozsonyi polgárok ládáiba, ideiglenes — és nemegyszer örök megőrzésre.

A két végrendeletet — mivel nem irodalmi szövegekről van szó — mai helyesírással közöljük. Csupán a család- és helyneveket hagytuk meg eredeti alakjukban. Az irat jelzete: Magyar Országos Levéltár. A Dóry család levéltára. P—105. 1601. év.

Atyának és Fiúnak és Szent Lélek Istennek nevében.^a
Amen.

Anno 1600, 28. die Octobris.

Én ki vagyok Ladony Anna, jólehet, hogy testemben beteg lévén, de lölkömben és elmémben jó egészséges és ép, tesztek végső és fölbonthatatlan testámentomot. Legelőször ajánlom az én lölkömet az élő Istennek kezében, és az én testemet tisztességgel temettetni kívánom.

Agyagost,¹ kít megváltottam florenos 800, mely Agyagost Ladony Miklós feje váltáságért zálogban vetett volt Kaldy Péternek, mely jószág Kyssfalwdy Balázs gyermekire is nézendő, de mivelhogy én váltottam meg Kaldy Péternétül, úgy hagyom az én szerelmes uramnak, hogy addig senki hozzá ne szólhasson, míg az 800 forintot le nem teszik. Ez okkal, mivelhogy Dobos Györgyné néném, keresvén az egész ladoni jószágot, akart mind Gerth Mihály és többekkel osztolni, azon chyanigothi és agiaghi jószágot neki megváltván, Dobosnénak, a töb derék jószágot is az én szerelmes uram úgy bírja, mint én bírtam, míg e felyül megírt summát ő kegyelemnek le nem teszik.²

Az hetthyei jószágrészt is, úgy mint makwai és boldoghazzonyffalwai részt is, kít Palasthy György adott volt zálogképpen Ladony Miklósnak, azt is hagyom az én szerelmes uramnak,

^a Ládonyi Anna végrendeletét elejétől végig Hrasztoviczay György deák írta.

¹ Agyagos Fertőszentmiklós és Vitnyéd közt, a Harság déli peremén.

² A végrendelet szövege szerint tehát Ládonyi Miklós, hogy valamely ellene hozott ítéletben (gyilkosság miatt?) életét pénzen megváltsa, agyagosi családi birtokát 800 Ft-ért zálogba adta Kaldy Péternek. Később Ládonyi Anna a családi birtokot magához váltotta a zálogösszeg lefizetésével, sőt — a szövegből kitétszően — talán valamelyes birtokrészt is adott érte Csánig-on (a Répce mellett, a Sopron megyei határon, de már Vas megyében). A birtokra azonban Kisfaludy Balázs is igényt tartott gyermekei nevében, akiknek anyja Ládonyi Miklós és Anna testvére volt. Ahogy Wathay Önéletrajásából tudjuk, Kisfaludy Balázs valóban megtámadta a végrendeletet, arra hivatkozva, hogy Ládonyi Annának nincsen gyermeke, s a családi birtokot nem hagyhatja férjére. (L. RMKT XVIII. I. köt. 546.) — A Káldyak ismert köznemesi család volt Vas és Sopron megyében (l. Nagy Iván: Magyarország családai. VI. köt. 22–25.), egyébként ugyanúgy, ahogy a Kisfaludyak, a Batthyányak servitorai (L. OL. Batthyány cs. lt. Missiles P-1314, No 26706-711.).

hogy addig senki hozzá ne szólhasson, míglen le nem teszik az 1000 forintot, amint a záloglevél megmutatja.³

A zenth-iwan[í] és vy-ffalwi zálogos jószágot is, ki másfélezer forintomban vagyon zálogban, hagyom az én szerelmes uramnak, hogy senki addig hozzá ne szólhasson, amíg le nem teszik a másfélezer forintot.⁴

Ezeknek fölötte a ladoni részt is hagyom az én szerelmes uramnak, hogy addig senki hozzá ne szólhasson, míg le nem teszik az hatodfélszáz forintot.

Ezeknek utána valahun mi vagyon, kicsintül fogva nagyig, pinz, üstmi,⁵ ruházat, ekke, barom, vetés, mindeneket hagyok az én szerelmes uramnak.

A mihalí⁶ zálogos jobbágy, ki Kaldy Péternél volt zálogban 100 forintba, az 50 forintját megadtam, még 50 forintjával tartozom, azt is hagyom az én szerelmes uramnak, hogy addig senki hozzá ne szólhasson, amíg az én uramnak az 50 forintot le nem teszi, és ötvenet Kaldy Péternének.

Az mentül kisebbik arany láncot, mind függőivel egyetemben hagyom Kyssffallwdy Balázs uram leányának, Annok asszonnak. Esmég hagyok neki egy hímes ümegvátat és egy hímes előkötőt.

A másik aranyláncot három arany gyűrűvel, akit az én szerelmes uram akar odaadni, hagyok Zelesthey Istvánnak. Esmég hagyok Zelesthey Istvánnak hat abroszt, egy vég vásznat.⁷

Sitthkey Orszikának⁸ hagyok egy hímes ümegvátat és egy hímes előkötőt.

Losi hegyen,⁹ aki két szőlőm vagyon, azokat is hagyom az én szerelmes uramnak.

Az aranyas szablyát és aranyas hegyes tört, az több lóra való öltözettel egyetemben hagyom az én szerelmes uramnak.

Palasthy György zálogos jószági felől penig, mely ha váltságra avagy osztályra menne az én szerelmes uram és Kyssffallwdy Balázs uram gyermeki között, hát abból az én szerelmes uramnak az 500 forintot, melyet énnekem az én szegény megholt úcsém, Ladony Miklós hagyott volt, kinek feje váltságáért adtam volt az 500 forintot, és a törvin annak fizetését e jószágra szállította, azért azokból a megirt jószágokból annival az én szerelmes uramnak több járjon, azt is neki hadtam.

Lett e testamentomtétel a jámbor, nemes és tiszteltes személyek előtt, tudniillik Edwy István uram Sopron vármegyének szolgabírája Raba Keözbe előtt,¹⁰ Beöreoley Imre Sopron vármegye Raba Keözbe esküdtje előtt,¹¹ Edwy János előtt, Hrazthowiczay György deák előtt,¹² zani Vargha Imre előtt, cancellarius uram ő nagysága jobbágya,¹³ kezei¹⁴ Barbel András előtt, cancellarius uram ő nagysága szolgálója, sebessi Toth Ambrus Marotthyne asszonyom jobbágya előtt,¹⁵ kissfalwdi Kanthor Bálint előtt,¹⁶ sebessi Kaza János, Marotthyne asszonyom jobbágya

³ Palásthy Györgyné Szép Anna 1594-ben, hogy török tozságba esett férje váltságdíját előteremtse, Ládonyi Miklósnak zálogba adta 4000 Ft-ért többek közt a Vas megyei Egyházashetyét, Mákfát (Kismákja vagy Nagymákfa) és Boldogasszonyfát. Azt is tudjuk, hogy Ládonyi Miklós az összeget nem készpénzben tette le, hanem egyik magas rangú török foglyával fizetett, akit aztán kicseréltek Palásthyval. (PALÁSTHY PÁL: A Palásthyak. II. köt. Bp. 1891. 297.)

⁴ Szentiván legközelebb Győr megyében van (Győrszentiván), s így valószínűleg a sok Újfalu közül is Győr-újfalura kell gondolnunk.

⁵ Üstmi: ezüstnemű (M. Nyelvtörténeti Szótár. III. köt. 901. h.)

⁶ Valószínűleg Rábászentmihály (Győr m.)

⁷ A Szelestey előkelő Vas megyei nemesi család volt. Az eddig ismert leszármazási táblákon azonban az itt említett Istvánt hiába keressük. (NAGY IVÁN: i. m. X. köt. 591–593, és Turul IV. 185.)

⁸ Sitkey Györgynek Wathay Ferenc nagynénjétől született leánya, Orsolya, később Rajky Ferencné (NAGY IVÁN: i. m. X. köt. 238.). Egyébként a Sitkeyek és a Rajkyak is a Batthyányak szolgálatában álltak. (A XVI–XVII. század fordulóján a különböző családtagok által a Batthyányakhoz írt levelek: OL. Batthyány cs. lt. Missiles P-1314. No. 13415-421, 39169-216.)

⁹ Nagylózs, Soprontól délre. Viczay birtok volt.

¹⁰ Az Edvyek régi Sopron megyei köznemesi család. Az itt említett szolgabíró föltehetően azonos azzal az Edvy István beledi birtokossal, aki 1628-ban a győri káptalan előtt bizonyos birtokügyben 1360-ig visszamenőleg bemutatva leszármazását. (Ősi sopronmegyei nemzetségek. Szerk. Horváth László. Sopron 1940). 324.) Egyébként Beled Vágtól nyugati irányban mintegy 10 km távolságra van. A család névadó faluja, Edve (amely talán a szövegben lejjebb említett Edvy János birtoka volt) Vág és Beled között nagyjából félfúton található.

¹¹ A genealógiai irodalomban a Börölei (Böröllei?) családot hiába kerestem.

¹² Hrazthowiczay György, a győri püspök várkeszei tisztartója. Várkesző Vágtól keletre mintegy 9 km-re, a Rába jobb partján feküdt. (L. Hrazthowiczaynak Kistaludny Balázshoz írt két levelét 1599-ből: OL. Batthyány cs. lt. Missiles P-1314. No. 20545-46.)

¹³ Szany Vágtól keletre, mintegy 8 km-re fekszik, a győri püspökség birtoka volt. A kancellár: Pethe Márton, 1600 végéig győri püspök, azután kalocsai érsek.

¹⁴ A már említett Várkesző.

¹⁵ Sebes a Rába balpartján, Vágtól keletre mintegy 3 km-re. Maróthy Mihály veszprémi majd pápai kapitányról Wathay Önéletírásában többször megemlékezik. (I. m. 544. sk.) Felesége Ládonyi Anna első férjének, Viczay Istvánnak a testvére volt. Ezek szerint Sebes Viczay birtok volt.

¹⁶ Kistalud Vágtól északnyugatra, légvonalban 15 km-re. Kántor Bálnitra — aki a szövegből kivehetően nem volt jobbágy — nem találtam semmilyen adatot. Mivel ebben az időben a név és a foglalkozás még szinte mindig egyezett, föltehetően egyházi személy volt: lutheránus tanító és kántor.

előtt, vaghi Feier András, Vagy Ferenc jobbágya előtt,¹⁷ Puztha János, Domonay Péter jobbágya előtt, Nemeth János, Poky Péter jobbágya előtt, Thaba György, Sithkey György jobbágya előtt,¹⁸ zili Jekkel János deák, Nádasdy uram önagsága jobbágya előtt.¹⁹

Actum in castello Vágh ut supra, 28. Octobris, anno 1600.

Georgius Hrazthowiczai mpria

[Ezután öt vörös viaszba nyomott címeres gyűrű-pecsét következik egy sorban. Baloldalt az első az Edvy családé (könyökben hajlított, markában kardot szorító kar, körülötte csillagok);²⁰ a második címerrajza nem vehető ki, de a címer fölé metszett V. B. betűk szerint tulajdonosa Valentinus Börölli volt; a további három pecsét elmosódott, azonosításuk nem sikerült.]

Anno Domini nostri Jesu Christi.^{b)} 1601, die 24. Septembris

Atyának, Fiúnak és az elválhatatlan Szent Háromság Istenségnek nevében az Szent Lélekkel egyetemben kezdessék az én írásomnak minden része is és vége. Amen.

Miérthogy az kezdet és vég nekől való örök hatalmas Szent Háromság Istenségnek az ő bölcs és titkos végezett tanácsa az mi első atyáinknak esetiért az embernek élete felől úgy végezett, hogy mindeneknek az testi halálón által kellessék hágní, Szent Pál írása szerént el vagon, úgymond, az rendelve, hogy mindennek meg kellessék halni.²¹ És Szent Jób is, caput 14: Az embernek napjai rövidék, az ő holnapinak száma Te nálád vagon. Határt vetettél öneki, kin által nem hághat.²²

Én is az én Istenöm lölkének általa ezt értvén és magam felől bizonyosan hívén, hogy bizonytalan az ideje, órája és hele az én halálomnak is, de bizonyos megléte, az mi kevesem Isten ajándékából vagon, akarok ez mostani táborban való indulatomban bizonyos testamentom szerént való írást hagyonom az én atyámfiai, szolgálím és barátím közt. Tudván, hogy az én Istenöm evel az én életemet is sem előbb, sem hátrább nem viszi, melyre kérek is minden embert, hogy az idvösségét és Istenét szeretvén, ehhez tartsa magát, az kihez ez testamentom illet.

Azért

Én Wathay Ferenc, ki most ép elméjű és jó egészségben való szabad akaratú ember és józan vagyok, az mi kevesem vagon, hagyok il testamentom szerént való írást.

Elsőben pénzemet és ezüst, arany mívet megjegyezvén: vagon Sopront két kised ládában 1000 forintom, apró dutka²³ és garassal levő pénzöm, egyik ládában 600, az másik fekete ládában 400.

Item ugyanott Sopront vagon azon egyik ládafiában 80 aranyam és egy arany, ki nyom 13 aranyat, azaz 93.

Item ugyanazon ládában vagon 23 avagy 24 arany gyűrűm és három arany láncom.

Item vagon ott ezenkívél ezüst pohárim, kalánim, ezüst kanna és szegény édes szerelmes feleségem övei és egy-más partékája.

Item vagon Saruarat az Eóttuós Istvánnál egy öreg ezüst pohárom, ki nyom 18 tallért, hogy mást is annál öregbet csináljon hozzá, ugyanott azon Eóttuosnél vagon 34 tallér és 60 pénz nyomó ezüstöm.²⁴

^{b)} Innentől kezdve végig Wathay írása.

¹⁷ Vághy Ferenc nyilvánvalóan Wathay második feleségének, Vághy Zsuzsannának a családjából. A család Vágon és a szomszédos Rójtökön volt birtokos, s ugyancsak a Batthyányak szervitorai közé tartozott. (L. NÉMETH IMRE: Vág sopronvármegyei község története. Bp. 1931. 12. sk.)

¹⁸ Sithkey Györgyről Wathay Ferenc többször is megemlékezik Önéletrásában és verseiben. (RMKT XVII. I. köt. névmutató.)

¹⁹ Szil Vágtól északra mintegy 8 km-re. Földesura Nádasdy Ferenc gr. (1555–1604) királyi főlovászmester, Vas megye főispánja volt. – Wathay Önéletrásából tudjuk, hogy Ládonyi Anna temetésén a rokon-ságból Kísfaludy Balázs vett részt (I. h. 546.); lehet, hogy már a végrendeletkészítéskor is Vágon volt. Kísfaludy családjával együtt szintén a pestis elől menekült a Répce-menti Lakról valamivel délebbre, Szilvágyra, „egy kicsi falucska, ott vagon gazdámasszony az apró gyermekeivel, bizony hogy nem szinte kedvünk szerént való helen vagyunk, mert pénzünkön sem találunk sem ételünkre, sem italunkra valót, házunktul pedig nem merek semmi hozatnom oda, az pestis miatt.” (Kísfaludy levele Batthyány Ferenchez, dátum nélkül: OL. Batthyány cs. lt. Missiles P-1314. No 26782.)

²⁰ Az Edvy-címer leírása: KEMPELEN BÉLA: Magyar nemes családok. III. köt. 407.

²¹ Pál apostol 2. levele a korinthusbeliekhez 4. rész 11. verse.

²² Jób könyve 14. rész 5. verse, Károlyi Gáspár fordításában, majdnem szó szerint idézve.

²³ A dutka lengyel váltópénz volt, négy dutka alkotott egy dénárt.

²⁴ Az itt felsorolt különböző pénzek egymáshoz való értékviszonyának a megállapítása elég nehéz, hiszen a XVI–XVII. század fordulója egész Európában, de a háborús Magyarországon (ahol a pénznek nemesfém tartalma is egyre csökkent) különösen inflációs időszak. Nagyjából mégis azt mondhatjuk, hogy 1 aranyforint 2 rénes forintnak felelt meg. A rénes forintnak 60 krajcár volt, 1 tallér viszont ekkor 75–80 krajcárral volt egyenértékű, azaz 1 tallér kb. 1,20 rénes forintot, illetve 1 forint kb. 0,80 tallért ért. (L. HORVÁTH TIBOR ANTAL:

Ezenkívül vagyon Sopront szegény édes társom szoknái kettő, kis subák, szőnyegek, paplanok és egyéb fejr ruházat ugyan lévén, kik két öreg szökrényben vannak, mellyekről, kiváltképen az készpénzről vagyon az gazdának levele németől, itt vagyon nálam, és viszont az gazdánál énnekem.

Mindezekből az mennire most az idő engedi, az én Istenöm segítségével így kezdem el felőlek írásomat csak röviden.⁶

Kerényi Ferenc

ADALÉKOK ARANY JÁNOS AKADÉMIAI MŰKÖDÉSÉHEZ

A Fővárosi Tanács és a Magyar Televízió által meghirdetett helytörténeti vetélkedőre készülve dr. Priszter Szaniszló docens, az Egyetemi Botanikus Kert megbízott vezetője az intézmény irattárának múlt századi anyagában több érdekes dokumentumra bukkant, közöttük Arany János két, 1865-ben kelt eredeti levelére.

A levelek címzettje Jurányi Lajos (1837–97), a kiváló botanikus, a Fűvészkert későbbi igazgatója, aki ez idő tájt Németországban folytatott tanulmányokat és kutatásokat.¹ Kettejük kapcsolata Jurányi egyik, publikálásra hazaküldött értekezése ügyében alakult ki.² Arany János Összes Műveinek 1964-ben megjelent XIV. kötetében, a hivatalos iratok sorában napvilágot látott ugyan levélváltásuk két darabja, de az idevágó iratok zöme (négy levél, illetve fogalmazványuk) az Akadémia kézirtatárában maradt, és az összkiadás csak jegyzeteiben utal rájuk.³ Most, a botanikus kerti dokumentumokkal kiegészítve őket, kereken és hiánytalanul láthatjuk Arany titkári működésének egy jellemző epizódját, amely a hivatalviselő költő legjobb tulajdonságait egybegyűjtve tárja elénk. A tehetség tisztelte, a jó ügy energikus szorgalmazása az irodalomtól távolos területeken is, lelkiismeretes gondosság (csak ebben az ügyben *hat* levelet írt, s ezek némelyikéhez fogalmazványt is készített), a legkisebb technikai részletekre kiterjedő figyelem — Arany János akadémiai titoknok ilyen tudományszervezői erőnyeket vonultat fel alábbi dokumentumaiban is. A hivatalos stílus szokványosdatain pedig néhol átsüt az író nyelvi erdeje: a levelek fogalmazása hallatlanul világos, minden körülményre utaló (a szövegközléshez alig kellene magyarázó jegyzetek), és a kötelező formák merevségét néhány egyéni fordulattal oldja fel.

1. Arany levele Dorner Józsefhez⁴ (jelzete az Akadémia kézirtatárában: 1865: 36/817.

fogalmazvány
82 kk. 1865.

Tekintetes Dorner József tanár úrnak mint a M. T. Akadémia tagjának. Pesten.

Tekintetes Úr!

Dr. Jurányi Lajos Jénából egy kissé türelmetlenül ír nekem az Akadémia múlt évi dec. 19-én felolvasott értekezése tárgyában, mely, úgy tudom, a Tekintetes úrnál van bírálaton, — türelmetlenül pedig azért, mert ennek sikeréhez ösztöndíja megnyerése iránti reményeit kötö. Hogy tehát neki válaszolhassak, bátor vagyok fölkeríni a Tekintetes urat, méltóztassék engem tudósítani, mikorra adhatja be véleményét a mondott értekezésről, s vajon ez úgy fog-e kiütni, hogy felvehető lesz a dolgozat az Értesítőbe.

Maradván

Pest, márcz. 7. 1865.

tisztelője

A magyar aranyforint értékváltozása 1490 és 1700 közt. Numizmatikai Közöny 1959–60. 37. és uő.: A tallér értékváltozása Magyarországon 1542–1700 között. Uo. 1963–64. 29–30.) Tájékoztatásul közöljük, hogy 1601-ben Wathay vicekapitányi fizetése Székesfehérvárt havi 30 tallér, azaz egy évre 360 tallér volt. (IfK 1968. 211.)

¹ Itt a lap alján megszakad az írás, a folytatást kivágták.

² Jurányiról lásd MÁGÓCSY-DIETZ SÁNDOR: Jurányi Lajos r. t. emlékezete. MTA Emlékbeszédék X. 1901. 269–300. és Dr. Jurányi Lajos élete és működése. Természettudományi Közöny XXXIII. 1901. 715–737.

³ A szóban forgó munka teljes címe: „Adatok az *Orthotrichum diaphanum* Schrad. spóráinak kifejlődés-történetéhez.” MTA Értesítő, 1865. 179–205. 2 tábla.

⁴ Az összkiadás több botanikai tárgyú tévedése közül egyet e helyt feltétlenül helyesbíteniünk kell: Jurányi Lajos nem alapítója, hanem egyik igazgatója volt az 1771 óta fennálló egyetemi botanikus kertnek. (Dr. Priszter Szaniszló szíves közlése.)

⁵ Dorner József (1808–1973), neves botanikus, a magyar növényéletten és -bonctan egyik előharcosa. Arany értékelése róla az 1837/74-es jelentésben: „Dorner József a természet mind három országa, de főképp ő is a növénytan szakavatott búvára.”